EYIB Educational Yield Insights & Breakthroughs
ISSN: 3060-4648
www.eyib.uz

TASVIRIY SAN’AT TA’LIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI

Xatamova Nargizaxon
Qo`qon DU Tasviriy san`at mutaxassisligi 2-kurs magistranti
Ilmiy rahbar: **A.Abdullayev**

Annotatsiya

Mazkur maqolada tasviriy san’at ta’limining maqsadi, mazmuni va asosiy vazifalari, o‘quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglashdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, tasviriy san’at ta’limida tasviriy savodxonlikni shakllantirish, badiiy idrokni rivojlantirish, amaliy ko‘nikmalarni takomillashtirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni qo‘llab-quvvatlash masalalariga e’tibor qaratiladi. Maqolada kompetensiyaviy yondashuv, fanlararo integratsiya, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalarning ta’lim samaradorligini oshirishdagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tasviriy san’at, badiiy ta’lim, estetik tarbiya, tasviriy savodxonlik, ijodiy tafakkur, badiiy idrok, kompozitsiya, rangshunoslik, kompetensiyaviy yondashuv, milliy qadriyatlar, pedagogik texnologiyalar.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri jamiyatning intellektual, ma’naviy va madaniy rivojlanishiga munosib hissa qo‘sha oladigan, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy salohiyatga ega hamda estetik dunyoqarashi shakllangan shaxsni tarbiyalashdan iborat. Ushbu jarayonda tasviriy san’at ta’limi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki tasviriy san’at insonning borliqni idrok etishi, voqelikni obrazlar orqali ifodalashi, go‘zallikni his qilishi va estetik munosabat bildirishiga yordam beradi.

Tasviriy san’at ta’limi faqat rasm chizish yoki tasviriy texnikalarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, fazoviy tasavvur, ranglarni farqlash, shakl va nisbatlarni tahlil qilish, kompozitsion fikrlash, ijodiy muammolarni hal etish hamda san’at asarlarini anglash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli mazkur fan ta’lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi tasviriy san’at ta’limining bosh maqsadi va vazifalarini ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritish, ularni amalga oshirishning samarali yo‘llarini ko‘rsatish hamda zamonaviy ta’lim sharoitida fan imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani tayyorlashda pedagogik va san’atshunoslikka oid ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimli yondashuv hamda nazariy xulosalash usullaridan foydalanildi. Tasviriy san’at ta’limining maqsad va

vazifalari ta’lim mazmuni, o‘quvchi shaxsi, ijodiy faoliyat va estetik tarbiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik asosida ko‘rib chiqildi. Metodologik yondashuvda ta’lim natijalarining bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalar bilan uzviyligi asosiy mezon sifatida olindi.

TASVIRIY SAN’AT TA’LIMINING ASOSIY MAQSADI

Tasviriy san’at ta’limining bosh maqsadi o‘quvchi va talabalarda badiiy-estetik dunyoqarashni shakllantirish, tasviriy savodxonlikni rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarni yuzaga chiqarish va san’at vositasida shaxsning ma’naviy kamolotiga ko‘maklashishdan iborat. Ushbu maqsad bir-biri bilan uzviy bog‘langan ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi yo‘nalishlarni qamrab oladi.

Ta’limiy yo‘nalish tasviriy san’atning nazariy asoslarini o‘rgatish, tasviriy ifoda vositalari, kompozitsiya qonuniyatlari, rangshunoslik, perspektiva, yorug‘-soya va shakl tuzilishi haqidagi bilimlarni egallashni nazarda tutadi. O‘quvchi predmetlarning shakli, o‘lchami, nisbatlari va fazodagi joylashuvini kuzatish hamda ularni tasvirda to‘g‘ri ifodalashni o‘rganadi.

Tarbiyaviy yo‘nalish o‘quvchilarda milliy san’atga hurmat, madaniy merosga e’tibor, tabiat va jamiyatdagi go‘zallikni qadrlash, mehnatsevarlik, mas’uliyat va ijodiy intizomni shakllantirishga xizmat qiladi. O‘zbek xalq amaliy bezak san’ati, miniatyura, naqqoshlik, kulolchilik, kashtachilik va boshqa san’at turlarini o‘rganish orqali yosh avlod milliy badiiy an’analarni anglaydi.

Rivojlantiruvchi yo‘nalish esa mustaqil fikrlash, tasavvur, xotira, diqqat, kuzatuvchanlik, muammoli vaziyatlarni hal qilish va o‘z fikrini vizual shaklda ifodalash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ijodiy topshiriqlar o‘quvchini tayyor namunani takrorlash bilangina cheklamay, o‘z g‘oyasini ishlab chiqish, uni tasviriy vositalar orqali ifodalash va natijani tahlil qilishga undaydi.

TASVIRIY SAN’AT TA’LIMINING ASOSIY VAZIFALARI

Birinchi vazifa — tasviriy savodxonlikni shakllantirish. Bunda o‘quvchilar chiziq, shakl, hajm, rang, faktura, yorug‘-soya va kompozitsiya kabi tasviriy ifoda vositalarini o‘zlashtiradilar. Ular oddiy geometrik shakllardan murakkab buyumlar tasvirigacha bo‘lgan jarayonda predmet tuzilishini tahlil qilish, nisbatlarni aniqlash va tasvirni bosqichma-bosqich yaratishni o‘rganadilar.

Ikkinchi vazifa — badiiy idrok va estetik didni rivojlantirish. San’at asarlarini kuzatish va tahlil qilish orqali o‘quvchilar asarning mavzusi, g‘oyasi, kompozitsion yechimi, ranglar uyg‘unligi va badiiy ifoda xususiyatlarini anglaydilar. Estetik didni rivojlantirish faqat chiroyli tasvirni tanlash bilan cheklanmay, asardagi mazmun va shakl uyg‘unligini tushunishni ham talab etadi.

Uchinchi vazifa — ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish. O‘quvchilarga mustaqil mavzu tanlash, eskiz yaratish, turli material va texnikalarni sinab ko‘rish, obraz va kompozitsion yechim topish imkoniyati berilishi lozim. Ijodiy jarayonda xatolarni tahlil qilish va muqobil yechimlarni izlash ham ta’limning muhim qismidir. O‘qituvchi o‘quvchining individual qobiliyatini hisobga olib, uni mustaqil ijodga yo‘naltirishi zarur.

To‘rtinchi vazifa — amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirish. Qalam, akvarel, guash, rangli qalam, ko‘mir va boshqa materiallardan to‘g‘ri foydalanish, tasvir yuzasini tashkil etish, ish qurollarini asrash va ish joyini tartibli saqlash

ISSN: 3060-4648 | www.eyib.uz

amaliy ta’limning muhim tarkibiy qismlaridir. Material va texnikani tanlash topshiriqning maqsadi, tasvirlanayotgan obyekt va kutilayotgan natijaga muvofiq amalga oshiriladi.

Beshinchi vazifa — milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish. O‘zbekistonning tarixiy obidalari, milliy naqshlari, xalq amaliy san’ati namunalari va taniqli rassomlar ijodini o‘rganish o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash va madaniy merosga hurmatni kuchaytiradi. Shu bilan birga, jahon san’ati namunalarini tahlil qilish turli xalqlarning madaniy tajribasini tushunish, bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Oltinchi vazifa — kuzatuvchanlik va fazoviy tafakkurni rivojlantirish. Naturadan rasm ishlash, buyumlarning shaklini solishtirish, perspektiv qisqarishlarni kuzatish va yorug‘-soya munosabatlarini aniqlash o‘quvchilarning ko‘rish xotirasi hamda tahliliy fikrlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu ko‘nikmalar tasviriy san’at bilan bir qatorda dizayn, muhandislik grafikasi, me’morchilik va boshqa yo‘nalishlarda ham muhim ahamiyatga ega.

Yettinchi vazifa — o‘z faoliyatini baholash va tahlil qilishga o‘rgatish. O‘quvchi tayyor ishini maqsadga muvofiqlik, kompozitsion yaxlitlik, ranglar uyg‘unligi, texnik bajarilish va ijodiy yangilik mezonlari asosida tahlil qilishi kerak. Baholash jarayoni faqat yakuniy natijani emas, balki g‘oya ishlab chiqish, eskiz tayyorlash, material tanlash va ishni takomillashtirish bosqichlarini ham qamrab olishi maqsadga muvofiq.

ZAMONAVIY TA’LIM YONDASHUVLARI VA ULARNING AHAMIYATI

Zamonaviy tasviriy san’at ta’limida kompetensiyaviy yondashuv muhim o‘rin tutadi. Mazkur yondashuv o‘quvchining faqat nazariy ma’lumotlarni bilishini emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olishini ham nazarda tutadi. Masalan, rangshunoslik qonuniyatlarini bilish bilan birga, muayyan mavzu uchun ranglar gammasini mustaqil tanlash, kompozitsion markazni belgilash va badiiy g‘oyani ifodalash kompetensiyaning amaliy ko‘rinishidir.

Loyihaviy ta’lim o‘quvchilarning mustaqil izlanishi, rejalashtirishi va ijodiy mahsulot yaratishiga imkon beradi. Masalan, milliy naqshlar asosida zamonaviy bezak kompozitsiyasi yaratish loyihasi tarixiy manbalarni o‘rganish, eskizlar tayyorlash, rang yechimini tanlash va yakuniy ishni taqdim etish bosqichlarini o‘z ichiga olishi mumkin. Bunday faoliyat nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan bog‘laydi.

Fanlararo integratsiya ham tasviriy san’at ta’limining samaradorligini oshiradi. Geometriya bilan bog‘liqlik shakl, simmetriya, nisbat va perspektivani tushunishga; tarix bilan integratsiya san’at asarlarining davriy xususiyatlarini anglashga; adabiyot bilan aloqadorlik esa badiiy obrazlarni tasviriy ifodalashga yordam beradi. Raqamli texnologiyalar, grafik dasturlar va elektron galereyalardan foydalanish o‘quvchilarning vizual savodxonligini kengaytiradi. Biroq raqamli vositalar an’anaviy tasviriy faoliyatni to‘liq almashtirmasdan, uni to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llanishi lozim.

Ta’lim jarayonida differensial yondashuvni amalga oshirish ham muhimdir. O‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va individual imkoniyatlari

turlicha bo‘lgani sababli topshiriqlar murakkablik darajasi, bajarish usuli va ijodiy erkinlik jihatidan moslashtirilishi kerak. Bu yondashuv har bir o‘quvchining o‘z imkoniyatlarini namoyon etishiga hamda ta’limda faol ishtirok etishiga sharoit yaratadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy tahlil tasviriy san’at ta’limining samaradorligi ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarning o‘zaro uyg‘un amalga oshirilishiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Agar mashg‘ulotlar faqat texnik ko‘nikmalarni shakllantirish bilan cheklansa, o‘quvchining mustaqil ijodiy fikrlashi va estetik munosabat bildirish imkoniyatlari yetarli darajada rivojlanmasligi mumkin. Shu bois nazariy bilim, kuzatish, amaliy mashq, ijodiy izlanish va refleksiyani bir butun pedagogik jarayon sifatida tashkil etish lozim.

O‘quv natijalarini baholashda aniq va tushunarli mezonlardan foydalanish muhim. Bunda tasvirning mavzuga muvofiqligi, kompozitsion yechim, shakl va nisbatlarning ifodalanishi, ranglardan foydalanish, texnik mahorat, mustaqillik va ijodiy yondashuv hisobga olinishi mumkin. Baholash mezonlari topshiriq boshida o‘quvchilarga tushuntirilsa, ular o‘z ishini rejalashtirish va natijani yaxshilash yo‘llarini anglaydi. Formativ baholash, o‘zaro fikr bildirish va o‘z-o‘zini baholash usullari o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faolligini oshiradi.

Tasviriy san’at darslarida pedagogning vazifasi tayyor yechimni ko‘rsatish bilangina cheklanmaydi. U o‘quvchini kuzatishga, savol berishga, g‘oya izlashga, turli variantlarni solishtirishga va o‘z qarorini asoslashga yo‘naltirishi zarur. Ijodiy faoliyatda o‘quvchilar o‘rtasidagi natijalar bir xil bo‘lishi shart emas; aksincha, individual yondashuv va o‘ziga xos badiiy ifoda rag‘batlantirilishi kerak. Shu bilan birga, o‘qituvchi texnik talablar, xavfsizlik qoidalari va materiallardan oqilona foydalanish bo‘yicha zarur ko‘rsatmalarni berib boradi.

Tasviriy san’at ta’limining yana bir muhim natijasi o‘quvchilarda madaniy merosga mas’uliyatli munosabatni shakllantirishdir. Mahalliy san’at namunalari va tarixiy obidalarni o‘rganish o‘quvchining o‘z hududi madaniyati haqidagi tasavvurlarini kengaytiradi. Bunday mashg‘ulotlarni muzeylar, ko‘rgazmalar, ustaxonalar va mahalliy hunarmandlar faoliyati bilan bog‘lash nazariy bilimlarning hayotiy ahamiyatini oshiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san’at ta’limi shaxsning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish, tasviriy savodxonligini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarish va ma’naviy kamolotini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiluvchi muhim pedagogik jarayondir. Uning maqsadi faqat tasvir yaratish texnikasini o‘rgatishdan iborat emas, balki o‘quvchining borliqni estetik idrok etishi, mustaqil fikrlashi, madaniy qadriyatlarni anglashi va o‘z g‘oyalarini vizual shaklda ifodalashiga sharoit yaratishdir.

Tasviriy san’at ta’limining asosiy vazifalarini samarali amalga oshirish uchun nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash, ijodiy topshiriqlardan foydalanish, individual yondashuvni ta’minlash, fanlararo integratsiyani rivojlantirish va baholash mezonlarini aniq belgilash zarur. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda raqamli vositalar o‘quv jarayonini boyitishi mumkin, biroq

ular o‘quvchining bevosita kuzatish, tasvirlash va material bilan ishlash tajribasini to‘ldirishi lozim.

Shunday qilib, tasviriy san’at ta’limi ta’limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarni birlashtirgan holda barkamol, ijodkor, estetik didga ega va milliy madaniy merosni qadrlaydigan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Uning mazmunini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish ta’lim sifatini oshirish va yoshlarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-901, 2024-yil 1-fevral.
3. Абдуллаев Н. У. Санъат тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи.
4. Ростовцев Н. Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. – Москва: Просвещение.
5. Неменский Б. М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания. – Москва: Просвещение.
6. Eisner, E. W. The Arts and the Creation of Mind. – New Haven: Yale University Press, 2002.
7. Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. Art for Art’s Sake? The Impact of Arts Education. – OECD Publishing, 2013.
8. UNESCO. Road Map for Arts Education. The World Conference on Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century. – Lisbon, 2006.